

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-308-4-20>

УДК 338.14:616-036.21

Вікторія БОКОВЕЦЬ

Вінницький торговельно-економічний інститут ДТЕУ

<https://orcid.org/0000-0001-6315-4961>

e-mail: Bokovets.v@ukr.net

Анна ГЕВЧУК

Вінницький фінансово-економічний університет

<https://orcid.org/0000-0002-5882-2168>

e-mail: annagevchuk69@gmail.com

СТАН ТА ПОДАЛЬШИЙ РОЗВИТОК БІЗНЕСОВИХ СТРУКТУР В УМОВАХ ВІЙНИ

У статті розглянуто питання щодо втрат під час військового вторгнення з боку росії українського бізнесу. Проаналізовано діяльність в сучасних умовах бізнесових структур. Окреслено основні напрямки відродження своєї діяльності підприємствам в умовах сьогодення.

Ключові слова: бізнес, відродження, втрати, ефективність, доходи.

Viktoriia BOKOVETS

Vinnitsia Institute of Trade and Economics SUTE

Anna GEVCHUK

Vinnitsia University of Finance and Economics

STATE AND FURTHER DEVELOPMENT OF BUSINESS STRUCTURES IN WAR CONDITIONS

The article considers the issue of losses during the Russian military invasion of Ukrainian business. The activity in modern conditions of business structures is analyzed. The state and trends of the impact of military events on the economic situation in the country have been studied, in particular, the socio-economic losses that Ukraine suffers from Russia's invasion of our territory have been determined. During the war, Ukrainian business lost more than two years in the COVID-19 pandemic. The extent of the damage and the long-term consequences are difficult to estimate, as hostilities continue across the country.

According to the National Bank, during the war, Ukraine's economy lost 50% of "unproduced" GDP. That is, every week the national economy costs more than 50 billion hryvnias. And it is without losses from destruction. Many businesses found themselves in areas of active hostilities and were forced to evacuate to safer regions or stop working. However, even those businesses that are relatively far from shelling suffer from logistics problems and shortages of raw materials. The IMF estimates Ukraine's losses due to the military invasion of the Russian occupiers at 35 percent of GDP. Only 17% of companies work in full, and every third does not work. One third of entrepreneurs plan to resume operations. Surveys of other organizations showed approximately the same results.

It is noted that Russia started a full-scale war with Ukraine at the beginning of the spring sowing campaign of 2022. This was also done to provoke a crisis in the country, panic, food shortages, and later famine. Especially since the food crisis will not be limited to the borders of our country, but will affect the world food market. It is stated that the state should first of all support producers of products and medicines, pharmacies, agrarians (especially during the sowing period), as well as light industry. Help all businesses, but these areas are important for the survival of the country right now. It is pointed out that it is necessary to relocate, preserve (and partially provide) jobs and thus ensure its own solvency, the solvency of the population and ensure revenues to the state budget. The main directions of revival of the activity of the enterprises in today's languages are outlined.

Key words: business, revival, losses, efficiency, income.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями

Економічний фронт держави під час війни є одним із питань, забезпечення діяльності якого сприяє поповненню бюджету та збереженню платоспроможності населення. Більш ніж три місяці війни вдарили практично по кожному бізнесу в Україні та нанесли державі втрати у сотні мільярдів доларів США. Але економіка держави має працювати за будь-яких умов. Тому Урядом затверджено та введено у дію Програму щодо тимчасового переміщення підприємств з постраждалих під час війни регіонів. Зокрема зазначається, що українські підприємства, які знаходяться у зоні активних бойових дій, можуть отримати державну допомогу в переміщенні своїх потужностей до західних областей України [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Жваве обговорення проблеми відбувається у засобах масової інформації, де свої погляди висловлюють президент, міністри, представники владних структур, провідні економічні експерти, соціологи та політологи, інші провідні фахівці з цього питання. Зокрема, це В. Зеленський, К. Лагард, Р. Хатт, І. Петрашко, А. Пустова, А. Амелін, А. Блінов, В. Каценельсон, Я. Лаврик, Д. Монін та ін. Однак сьогодні окремі питання щодо подолання негативних явищ підприємствами в умовах війни і досі залишаються невирішеними та потребують детального вивчення та розгляду.

Формулювання цілей статті

Дослідження стану і тенденцій впливу військових подій на економічну ситуацію в країні, зокрема, визначення соціально-економічних втрат, яких зазнає Україна від вторгнення росії на нашу територію.

Виклад основного матеріалу

За період війни український бізнес втратив більше, ніж за два роки пандемії COVID-19. Обсяг завданої шкоди та довгострокові наслідки оцінити важко, адже бойові дії на території країни тривають.

За оцінками Національного банку, під час війни економіка України втрачає 50% "невиробленого" ВВП. Тобто кожен тиждень коштує національній економіці понад 50 млрд грн. І це без втрат від руйнувань.

МВФ оцінює втрати України через військове вторгнення російських окупантів 35 відсотками ВВП.

Чимало підприємств опинилися в районах активних бойових дій і змушені були евакуюватися в більш безпечні регіони або припинити роботу. Однак навіть ті бізнеси, які відносно далеко від обстрілів, потерпають через проблеми з логістикою та нестачу сировини.

Як свідчить опитування ЄБА, лише 17% компаній працюють у повному обсязі, а кожна третя не працює. Третина підприємців планує відновити діяльність. Приблизно такі ж результати показали й опитування інших організацій.

Війна в Україні може спровокувати глобальну продовольчу катастрофу, до 30% сільськогосподарських земель не будуть використані для посівної, попереджають в Управлінні ООН з координації гуманітарних питань (ОСНА).

Так сталося, що росія розпочала війну з Україною на початку весняної посівної кампанії 2022 р. Ймовірно, це вчинено в т.ч. для провокування кризи в країні додатково до війни, яка мала призвести до паніки, перебоїв з продуктами харчування, а в подальшому і голоду. Тим паче, що продовольча криза не обмежиться кордонами нашої держави, а вплине і на світовий продовольчий ринок.

Введення воєнного стану в Україні, через війну, а з ним і загальної мобілізації залишає агросектор без кадрів. Деякі трактористи, механіки, агрономи взяли автомати й пішли боронити Україну. Проте, більшість експертів зараз визнає, що аграрний тил не менш важливий для країни, а проведення посівної 2022 — одна зі стратегічних цілей.

Загалом робочих рук на час посівної бракувало завжди, а в умовах мобілізації цей дефіцит збільшився. Бронювання частково розв'язує цю проблему [3].

Найгостріша проблема всіх власників сільськогосподарських товариств — безпека працівників під час польових робіт. Навіть, якщо поле на вигляд немає небезпечних об'єктів (мін, нерозірваних боєприпасів або снарядів), це ще не значить, що міни різних типів не будуть закопані в родючу землю, тож їх неможливо виявити без спеціальних приладів чи відповідної техніки.

Для збереження безпеки працівників на полях компанія Feodal спільно з Міністерством аграрної політики України запустила проєкт Military.feodal.online, який допомагає аграріям оперативно передавати інформацію про заміновані поля до органів ДСНС та ЗСУ, щоб якнайшвидше знешкодити залишені небезпечні об'єкти. Для цього заявник залишає на базі сервісу компанії Feodal заявку, в якій у супровідному інтерфейсі вказує інформацію про стан і проблему поля та координати, де потрібні перевірка і знешкодження об'єкту.

Борошно і гречка в магазинах — важливий індикатор того, що у нас є що їсти. Зараз ці товари стабільно присутні в магазинах і поки немає причин хвилюватися. Однак війна вплинула на постачання деяких круп, і наше харчування в майбутньому сезоні буде залежати від того, що вирощуватимуть українські фермери цього літа. Закликають аграріїв до розширення площ посіву круп'яних культур: ярі пшениця, ячмінь, овес, гречка. Також потрібно більше овочів: буряка, картоплі, моркви, капусти.

В сучасних умовах господарювати аграріям допомагає уряд. В аграріїв є можливість отримувати кредити під нуль відсотків річних для закупівлі матеріально-технічних ресурсів. Також скасовано акциз на пальне і зменшили податок на додану вартість — з 20% до 7% на його закупівлю.

ІТ-галузь очікувано виявилася найбільш стійкою. Карантин добре підготував компанії до найгіршого випробування – війни. Майже 92% ІТ-компаній мали чіткі плани дій на випадок форс-мажорних обставин.

GlobalLogic входить до 3 найбільших ІТ-компаній України. За даними останнього рейтингу DOU, з GlobalLogic співпрацювало понад 6360 спеціалістів в офісах Києва, Харкова, Львова, Миколаєва та було більш за 1200 вакансій. Понад 10 років компанія має Business Continuity Plan – план дій на випадок небезпеки. Він про людей і для людей, бо найголовніша цінність для GlobalLogic – спеціалісти. Вони готувалися до різних можливих сценаріїв, а тому розробляли плани евакуації спеціалістів. Зокрема, мали завчасну домовленість з автоперевізниками, які вже у перший день почали вивозити інженерів у безпечніші локації. Також мали домовленості з готелями.

Евакуація з Києва та Харкова розпочалася вранці 24 лютого. Її організацію здійснювали окремі департаменти – близько 100 спеціалістів компанії. Інженери зі своїми родинами та домашніми улюбленицями евакуювалися до західних регіонів України автобусами, які орендувала компанія, а також самостійно власним транспортом.

Сьогодні продуктивність команди становить приблизно 92% від довоєнного рівня. Компанія робить все можливе, щоб повністю відновити її. Відновлення бізнесу важливе як ніколи, адже це дає можливість і надалі підтримувати спеціалістів, членів родин та економіку України.

Усі без винятку клієнти готові продовжувати роботу з ними незважаючи на війну. Вони постійно звертаються з пропозиціями підтримки. Партнери довіряють, а компанія робить все можливе, щоб виконувати обов'язки перед ними. Хоча всі люди і весь бізнес в Україні переживають зараз дуже складні часи.

Не проводили й не планують проводити скорочення серед спеціалістів через війну в Україні. Продовжують виплачувати всім спеціалістам компенсацію та одночасно підтримують колег та Україну в нашій спільній боротьбі за мир і свободу.

Надали спеціалістам суттєву фінансову та організаційну підтримку, спрямували значні кошти на допомогу українським військовим, на гуманітарні програми тощо. За перші кілька тижнів війни загальна сума підтримки компанії в Україні перевищила 500 млн грн і вона продовжує зростати.

З 2014 року підхід залишається незмінним: фінансово підтримуємо спеціалістів, які мобілізувалися або долучилися до територіальної оборони та зберігають за ними позиції на проектах компанії.

Через три тижні після військового вторгнення РФ енергосистема України приєдналася до енергосистеми континентальної Європи ENTSO-E. До того в критичних випадках уся країна, крім трьох західних областей, залежала від поставок електроенергії з країни-агресора та її васала Білорусі.

Проблем з генерацією електроенергії в Україні немає. Найбільший оператор маневрових потужностей ДТЕК повідомив, що майже всі ТЕС компанії працюють у штатному режимі. Винятки – Луганська ТЕС, зупинена раніше через військові дії в області, та частково Запорізька ТЕС, яка перейшла на газ і працює мінімальним складом обладнання через пошкодження мосту та зупинку залізничного сполучення в регіоні [5].

Металургійний ринок перебуває в скрутному становищі через залежність від експорту продукції морем. Більшість підприємств галузі зосереджені у південно-східній частині України, де тривають активні бойові дії. Підприємства не можуть відвантажувати готову продукцію через заблоковані порти і морські шляхи. Деякі заводи, наприклад, "Азовсталь" у Маріуполі, почали консервувати ще в перший день війни, 24 лютого. Найбільший оператор цього ринку, компанія "Метінвест", повідомила, що металургійні підприємства Маріуполя, а також "Запоріжсталь" та "Запоріжжкокс" перебувають у режимі гарячої консервації, а "Запоріжвогнетрив" – у режимі тимчасової консервації технологічного обладнання.

Авдіївський коксохімічний завод зазнав масованого обстрілу і теж працює в режимі часткової консервації. Під обстрілами була й "Азовсталь", проте встановити ступінь пошкоджень там наразі неможливо, через значне руйнування та захоплення окупантами росії.

Також логістичний ринок зазнав значних втрат, бо чимало територій були відізані від сполучення. У компанії "Нова пошта" за перший тиждень війни обсяги доставки впали на 95%. Якщо до війни "Нова пошта" щодня перевозила близько 1 млн посилок, то в перший тиждень бойових дій цей показник упав у 20 разів – до 50 тис посилок на день. Компанія продовжує працювати у всіх областях, проте частину відділень довелося закрити. Компанія поступово відкриває відділення там, де це відносно безпечно. Запущено 29 сортувальних станцій зі 141, відкрили 1 600 відділень по всій країні та 1 500 вуличних поштоматів у 16 містах. Це лише п'ята частина мережі, проте компанія працює над відновленням роботи відділень у тих місцях, де це безпечно.

Найскладніша ситуація в Харківській та Київській областях, де на роботу вийшли лише 15% працівників. У "Новій пошті" зазначають, що основною проблемою є заблоковані дороги, перевірки документів, розбиті мости. Багато магістральних шляхів зруйновані, тому доводиться будувати нові маршрути. Крім того, в Україні діє комендантська година. Уночі автомобілі не можуть рухатися, що виключає цілодобову доставку.

Ринок страхування переживає нелегкі часи. Дві третини компаній мають падіння надходжень на 50-90%. Сьогодні на ринку лише 5% компаній, які працюють без проблем. Це ті, у кого офіси лише на заході України. Близько 60% компаній мають проблеми та збої в роботі, але вони продовжують працювати. Майже третина мають перебої в роботі в можуть працювати частково. 10% компаній не можуть продовжувати діяльність. Чверть компаній має підрозділи й офіси в регіонах, які постраждали від російської агресії. 23% компаній мають суттєві пошкодження офісів і роботу там неможливо відновити. У 80% страхових компаній обсяг фінансових надходжень скоротився на понад 50%.

Морське страхування не працює, бо зараз неможливо ні зайти, ні вийти з українських портів. Страхування вантажів проблематичне, авіастрахування зупинилося, туризму немає, медичне страхування ще якось тримається, автострахування теж майже немає.

Страховики тримають резерви в депозитах та державних облігаціях, тож компанії не можуть швидко конвертувати їх у кошти. При цьому страхові випадки трапляються частіше, ніж раніше.

За даними ООН, до 15 березня з України виїхали майже 3 млн громадян. Трохи менше половини з них – люди працездатного віку. Майже всі – жінки.

Велика кількість чоловіків працездатного віку була мобілізована, частина працівників переїхала у відносно безпечні регіони. Тож бізнес, який не може релокуватися, потерпає від нестачі робочих рук.

За даними дослідження Advanter.Group, 48% підприємств малого та середнього бізнесу не можуть перевезти виробництво, 31% не встигли це зробити, близько 20% здійснили часткову релокацію бізнесу або в процесі переїзду [2].

Проблема мобілізації працівників особливо актуальна для сфери послуг. Найгостріша тема – мобілізація фахівців без військового досвіду, які входять до мобілізаційного та громадського резервів. З перших днів вторгнення окупантів майже всі айтівці, які мали бойовий досвід та були готові взяти в руки зброю, долучилися до ЗСУ. Решта продовжує боротьбу з ворогом на кібер-фронті та біля комп'ютерів на своїх робочих місцях.

Практика масового призову айтівців загрожує існуванню української ІТ-індустрії, що призведе до зменшення обсягів валютних надходжень.

Проблема нестачі персоналу актуальна і для галузей, які забезпечують населення товарами першої необхідності – ліками та продуктами.

Отже, держава передусім повинна підтримати виробників продуктів та ліків, аптеки, аграріїв (особливо в період сівби), а також легку промисловість. Допомога має йти всім бізнесам, але зазначені сфери важливі для виживання країни прямо зараз.

Держава закликає бізнес у відносно спокійних регіонах відновлювати роботу. Уряд знизив податки, дозволив платити 2% з обороту замість 20% ПДВ. Для підприємців першої та другої груп сплата ЄСВ стала добровільною. Найбільш актуальні способи підтримки великого бізнесу – це анонсовані податкові пільги. Серед пропозицій бізнесу – скасування переліку критичного імпорту як суттєвої перепони для ведення розрахунків з постачальниками та покупцями, сприяння пожевлення імпорту та експорту, логістична підтримка та спрощення митних процедур (вимог до повноти переліку додаткових документів). Для експортних підприємств надзвичайно важливим є відновлення відшкодування ПДВ з експорту.

Підприємства потребують відновлення здійснення розрахунків з іноземними контрагентами для поповнення власних обігових коштів та забезпечення виробництва сировиною.

У великому бізнесі майже третина компаній, що призупинили свою діяльність, хочуть її відновлювати. Тільки 1% великого бізнесу в Україні планує закритися.

Із дрібним бізнесом все складніше. Майже чверть дрібних та середніх підприємців вже повідомляє про "повну відсутність резервних фінансових коштів". Водночас близько третини кажуть, що їхній "запас міцності" – це кілька місяців. 22% мають можливість "потерпіти" місяць, перш ніж будуть змушені припинити роботу. Пів року і більше можуть протриматися лише 9% малих та середніх бізнесів.

За прогнозом МВФ, через війну українська економіка цього року може скоротитися на 10%. І це у випадку, якщо війна не затягнеться.

Слід підкреслити, що адаптація українців до шоку повномасштабної війни відбувається швидше, ніж до шоку карантину зумовленого пандемією COVID-19. У період з 01-24.04.2022 вже зареєстровано на 29% більше нового бізнесу у порівнянні до відповідного періоду у 2020 році [4].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

В умовах війни кожен має працювати на своєму фронті та робити свій вклад у забезпечення роботи економіки країни. На жаль, частина бізнесу, що розташована в зонах активних бойових дій, назавжди втрачена, заблокована, розкрадена. Проте інша частина може здійснити релокацію, зберегти (і частково надати) робочі місця і таким чином забезпечити власну платоспроможність, платоспроможність населення та забезпечити надходження до бюджету держави. Але у будь-якому випадку, необхідно зберігати холодний розум здійснити дії, направлені на ліквідацію або релокацію підприємств або їх відокремлених підрозділів. Адже у будь-якому випадку, війна закінчиться нашою перемогою і післявоєнний період вимагатиме здійснення дії, направлених на приведення бізнесу у відповідність до вимог сучасності та законодавства.

Література

1. Bokovets V., Moskvichova O., Hryhoruk I., Suprunenko S. The ways of improving the innovation management in Ukraine using the international development. *European Journal of Sustainable Development*. 2020. Vol. 9. № 2. P. 203-210.
2. Удод Н. М. Формування нової парадигми управління бізнесом міжнародних торговельних компаній / Н.М. Удод // *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. – 2022. – № 3. – С. 53-62.
3. <https://decentralization.gov.ua/news/14850>
4. <https://www.bbc.com/ukrainian/features-60757453>
5. <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/03/23/684549/>

References

1. Bokovets V., Moskvichova O., Hryhoruk I., Suprunenko S. The ways of improving the innovation management in Ukraine using the international development. *European Journal of Sustainable Development*. 2020. Vol. 9. № 2. P. 203-210.
2. Udod N. M. Formuvannia novoi paradyhmy upravlinnia biznesom mizhnarodnykh torhovelnykh kompanii / N.M. Udod // *Zovnishnia torhivlia: ekonomika, finansy, pravo*. – 2022. – № 3. – S. 53-62.
3. <https://decentralization.gov.ua/news/14850>
4. <https://www.bbc.com/ukrainian/features-60757453>
5. <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/03/23/684549/>